

Voidaanko virittävyttä tutkia?

Kun V. Pietilä (1972) julkaisi vaikutustutkimuksen piiriin kuuluvan väitöskirjansa, hän erotti siinä joukkotiedotuksen virittävät ja ohjaavat vaikutukset. Hän kirjoitti mm.: "Virittävät vaikutukset tarkoittavat sellaisia joukkotiedotuksen antamia sysäyksiä, jotka aktivoivat yksilöä käyttämään maailmankuvaansa sisältyviä kriteereitä mielipiteensä muodostamiseksi. Ohjaavasta vaikutuksesta on kysymys silloin, kun joukkotiedotus lisää yksilön maailmankuvan mukaisiin kriteereihin omia 'ulkoperäisiä' kriteereitään" (emt., 165; korostukset P.H.:n).

Virittävien ja ohjaavien vaikutusten käsitteet eivät väitöskirjan ilmestymisen jälkeen herättäneet keskustelua, vaikka ne olisivat sitä ansainneet. Vasta kymmenkunta vuotta myöhemmin ensiksi mainittu löydettiin ja syntyi keskustelu virittävydestä, tiettävästi suomalaisen erikoisuus.

Keskustelun tärkeimmiksi tai kiintoisimmiksi arvioidut puheenvuorot on koottu julkaisuksi (Hemánus et al. 1987); se koostuu kolmen kirjoittajan teksteistä, joiden useimpien foorumina on ollut **Alkoholipolitiikka**-lehti ja joidenkin **Tiedotustutkimus**, aikaväli on 1981-87. Lukijalle jota virittävyysproblematiikka kiinnostaa voi tietenkin suositella, että hän perehtyy tuohon julkaisuun sekä erittelee ja arvioi käytyä keskustelua itse. Seuraava tiivistelmä ei voi korvata omakohtaista väitännäköä, mutta saattaa olla avuksi sellaisel-

le lukijalle jonka intressipiirissä virittävyys tyyppiset kysymykset ovat vähemmän keskeisiä.

Keskustelun substanssina on ollut ennen muuta **alkoholivalistus**, mikä johtuu virittävyysidean löytäjien ammateista: kyseessä olivat alkoholitutkijat ja toissijaisesti alkoholitiedottajat. Myöhemmin keskustelu on laajentunut koskemaan myös **terveysvalistusta** ja lopulta hyvinkin erilaisia yhteiskunnallisia ongelmia tai ilmiöitä, joihin virittävyysidea on arvioitu voitavan soveltaa. Itse pyrin tässä puheenvuorossani keskittymään ensi sijassa alkoholi- ja terveysvalistuksen kysymyksiin.

Idean kehittelyn ensimmäistä vaihetta luonnehti mitä voimakkain irtisanoutuminen "vanhakantaisesta valistuksesta", joka kuvattiin autoritaariseksi, yksioikoiseksi ja siitä syystä tehottomaksi. Virittävä valistus ja sitä koskeva tutkimus olisi hyvin toisenlaista. Virtanen (1987a, 14; julkaistu ensi kerran 1981) näki asian näin:

"Perinteinen tutkimus kysyy, kuinka paljon jokin kampanja sai aikaan käyttäytymismuutoksia. Kun kampanjan kohteeksi ajatellaan koko alkoholipoliittinen mielipideilmasto, olennaiseksi tulevat ne tulkinnot ja arvioinnit, joita kampanja herättää mielipideilmaston eri tasoilla. Sanoman vaikutukset näkyvät siten sen **virittävytydessä**, sen kyyvyssä herättää erilaisia reaktioita, kuten ajatuksia, oivalluksia, keskusteluja yksilö- ja pienryhmätasolla sekä

erilaisia kirjoituksia, kommentteja ja jatkokehittelyjä joukkotiedotuksen tasolla." (korostus Virtasen).

Itse en tuossakaan vaiheessa kiistänyt virittävyyden idean kiintoisuutta, mutta epäilin sitä kolmesta syystä: 1) vaikuttaminen joukkotiedotuksen sisältöön ei välttämättä ole virittäjien mahdollisuuksien rajoissa, 2) virittävien sanomien sisällön kysymykset on jätetty liian avoimiksi ja 3) virittävyyden toimivuuden toteamiseen ei ehkä ole luotettavia menetelmiä.

Toisessa vaiheessa idean kehittelijät, ennen muuta Virtanen, laajensivat yhä sen alaa. Asiaa havainnollistaa seuraava sitaatti: "Virittävä valistussanoma on sellainen, joka antaa muodon kollektiivisille kaipaajille, artikuloi syntymisensä kynnyksellä olevia pyrkimyksiä ja edesauttaa ihmisiä tulemaan oman toimintansa subjekteiksi" (Virtanen 1987b, 33; julkaistu ensi kerran 1984). Ts. hän alkoi yhä enemmän käyttää virittävyyttä paitsi valistuksen vaikutuksiin myös sen sisältöön ja muotoon viittavana käsitteenä. Niin ikään hän alkoi lukea tämän käsitteen piiriin paitsi kollektiivisen myös yksilötason vaikutukset.

Kritiikissä mm. kysyin, minkälaisia konkreettisesti ottaen olisivat virittävien sanomien sisällön ja muodon ominaisuudet. Ellei niitä kyetä täsmentämään, virittävyys jää pelkäksi abstraktiksi päämääräksi jonka saavuttamisen keinoja ei osoiteta. Tässä kohden olen jälkikäteen saanut tukea Piispalta (1988), jonka mukaan virittävyyden idean ongelmat johtuvat siitä, että käsitettä on venytetty liikaa ja se on irroitettu alkuperäisestä yhteydestään.¹

Kolmannessa ja toistaiseksi viimeisessä vaiheessa keskustelijat ovat tuntuvasti lähestyneet toisiaan, myöntäneet puolin ja toisin kärkeänsä, puhuneensa toistensa ohi ja ymmärtäneensä toisiaan väärin. Lopulta Virtanen (1987c, 56; julkaistu ensi kerran 1987) havaitsi, että osapuolten journalismikäsitykset – niihinhan virittävyyden idea paljolti ankkuroituu – ovat lähellä toisiaan. Yhteistä pohjaa siis on, vaikka lähinnä vasta teoreettisten lähtökohtien muodossa.

Tässä yhteydessä ansaitsee tulla mainituksi Piispan (1988, 106) kanta: "Virittävyyden käsitettä ei pitäisi lainkaan käyttää valistuksen sisällöstä puhuttaessa, vaan ainoastaan valistuksen vaikutuksista puhuttaessa. **Se ei ole valistuksen suunnittelun käsite, vaan vaikutusten tutkimuksen käsite.**" (korostukset Piispan). Myös tästä olisi syytä keskustella.

Käsiteanalyysistä empiriaan

Minulta on kysytty, voidaanko virittävyyttä tutkia.

Periaatteessa toki voidaan – vieläpä helpommin kuin esim. ns. rajatieteellisiä ilmiöitä, joita niitäkin yritetään rationaalisesti selvittää.

Sitä paitsi virittävyyttä on jo tutkittu. Piispa (1981) on eritellyt Alkon yhdeksän vuoden takaisen Kohtuus on olemassa -kampanjan seuraajia. Maasilta (Aaltonen ja Maasilta 1987) on selvittänyt Nestlé-boikotin toimivuutta sekä Mies 2000 -ohjelmaa virittävyyden näkökulmasta (Maasilta 1987a ja b). Tulokset esitän pähkinänkuoressa: ne eivät olleet maata tai edes mitään yhteiskunnallista tilannetta mullistavia, mutta eivät ehkä myöskään täysin toivottomia. Ja tämä on vasta alkua.

Virittävyyden tutkimuksen **perusteemat** jaan seuraaviin kolmeen:

1. **Käsiteanalyysi.**
2. **Virittävyyttä ja toimintaa koskevan kokonaisteorian tai -teorioiden luonnosteleminen.**
3. **Empiiriset virittävyyssokeilut ja luonnosteltujen teorioiden tarkistaminen niiden pohjalta.**

Ennen kuin alan käydä näitä kutakin läpi, totean että virittävyyden tutkimuksen otteen tulee olla **tieteidenvälinen**. Itseäni lähellä on tiedotusopin lisäksi sosiologia eri variantteineen – niistä yhteen eli ns. **kulturalismi**in, kulttuuristen merkitysten tutkimiseen palaan – mutta olen varma että on muitakin ihmistieteitä joiden anti on välttämätön. Lääketieteellisiin tiedekuntiin sijoitettu otteeltaan ihmistieteellinen kansanterveystiede on yksi

näitä.

Yhdessä asiassa haluan olla trendien vastainen: meidän ihmistieteilijöiden ei kannata halveksia lääke- ja muita luonnontieteitä niin paljon kuin nyt on tavallista eikä olla haluttomia ottamaan huomioon esim. ihmisen anatomiaa ja fysiologiaa koskevaa tietoa sekä 'tavanomaista' medisiinaa; kaikki kunnia kulturalismille mutta sen menestys ei tee tyhjäksi sitä tosiasiaa että ihminen on **myös** biologinen olento (vrt. Sulkunen et al. 1985, 17).

Virittävyystutkimuksen tieteidenvälisen viitekehysten etäistavoitteeksi ehkä voitaisiin ajatella näkemystä, jossa ihmisen biologisella, psyykkisyydellä ja sosiaalisuudella kullakin olisi oma paikkansa ja jossa nämä aspektit yritettäisiin jotekin suhteuttaa toisiinsa. Tavoite on kuitenkin ennenkuulumattoman vaativa.

Nyt sananen käsiteanalyysista.

Suomen kielessä on vanha hyvä sana **vaikutus/vaikutukset**, jota tiedotustutkimus on vuosikymmenien mittaan paljon käyttänyt. Sen laaja ja heterogeeninen alue voi olla yksi syy, joka on saattanut koko käsitteen hieman huonoon huutoon. Jos suomen kielessä kyettäisiin tekemään edes se erottelu, joka on mahdollista englannin kielessä: **effect(s)**, **impact(s)** ja **influence(s)**, ymmärtäisimme kenties paremmin vaikutuksen käsitteen vivahteikkuuden.

Kysymyksen kuuluu: **eikö virittävyys-** ja (moderni, hyvä) **vaikutustutkimus pohjimmitaan ole sama asia?** Huomautan että moderni, hyvä vaikutustutkimus ei suinkaan enää aikoihin ole kyselty, "menevätkö sanomat perille" sellaisinaan niin kuin postipaketit. Esi-merkki kiintoisasta "vaikutus"raportista - olkoonkin että se ei ole kovin syvälinen - on Jokisen ja Lingon (1987) reseptio- eli vastaanottotutkimus Rauni Mollbergin elokuvan vastaanotosta, tutkimus jossa on myös kulturalismin piirteitä.

Siispä väitän vastaanotto-, vaikutus-, virittävyys- ym. käsitteellisenkin problematiikan vielä toistaiseksi olevan raivaamaton viidakko, johon on yritettävä saada jonkinlainen järjestys käsiteanalyysilla. Tehtävä olisi kiireelli-

nen.

Sitten **kokonaisteorioiden luonnostelemisestä**. Puhun monikossa, koska ajatus yhteen teoriaan pääytymisestä on epärealistinen - ja miksi pitäisi pyrkiäkään vain yhteen?

Minkälainen olisi hyvä, ajankohtainen (eli tänä päivänä pätevä) teoria yhteiskunnallisesta muutoksesta - siis lähtien siitä että elämäntapojen muuttaminen terveellisemmiksi toki olisi muutosta sekini? Beer (1982, 134) vastaa että yleistä muutosteoriaa ei ole olemassakaan.

Kun muutostoiminnan teoriaa yritetään luoda, sen - yhä Beerin (emt., 134-135) mukaan - tulisi sisältää ainakin seuraavat neljä tasoa:

1. kognitiivinen taso eli tiedon omaksuminen, tietoisuuden kehitys ja arvovalinnat,
2. affektiivis-emotionaalinen taso eli toimintakykyyn vaikuttavat pelot ja ahdistukset, kyvyn ja kyvyttömyyden tunteet,
3. käyttäytymisen eli konkreetin toiminnan taso ja
4. yhteiskunnallisten ehtojen analyysi (vrt. Hyvärinen 1985, 303-304).

Voidaan kysyä, auttaako Beerin hahmottelema teorian luonnos meitä eteenpäin. On muistettava Beerin kirjoittaneen vähemmän yleisestä muutoksen teoriasta ja enemmän erikoistapauksesta eli ekologisen oppimisen mahdollisuudesta. Eräät hänen ideansa ja käsitteensä (kansalaisaloite, itseohjautuva sivistystyö, arkipäiväntutkimus yms.) ovat joka tapauksessa kaiken huomion ja kehittelyn arvoisia, mutta mitään kovin konkreettista sanottavaa virittävyiden problematiikasta hänellä tuskin on.

Sama pätee vielä suuremmassa määrin toiseen toiminnan teoreettikkoon Giddensiin (1984); toiminnan teoriaa ei yhteiskuntatieteissä hänenkään mukaansa (emt., 19) vielä ole, mutta hänen oma antinsa liikkuu niin korkealla abstraktiotasolla että ainakaan oma sosiologinen mielikuvitukseni ei tässä yhteydessä riitä sen piilevien mahdollisuuksien näkemiseen.

Ilmeiseltä tuntuu vain, että puheena olevan kokonaisteorian konstruoiminen ei voi alkaa virittävyuden käsitteestä vaan joistakin vielä paljon perustavammanlaatuisista ideoista. Eihän kysymys ole sen vähemmästä kuin "itsenäistyneiden yhteiskuntasuhteiden" murtamisesta — sikäli kuin koko tämä päämäärä on realistinen.

Näin siirryn empiirisiin virittävyyskokeiluihin.

Se joka on lukenut läpi edellä mainitun koomajulkaisun (Hemánus et al. 1987) — ainoa siinä varsinaisesti käsitelty empiirinen taustatutkimus koskee jo mainittua Alkon Kohutus on olemassa - kampanjaa — ehkä on perin juurin kyllästynyt jatkuvaan teoretisointiin. Kyllästymisessä on jotakin tervettä.

Virittävyyskokeiluissa jos missä tarvitaan kulturalismin ja **elämäntapatutkimuksen** (osaksi sama asia) apua. Ymmärtääkseni näissä kahdessa tutkimussuuntauksessa ei ole mitään, mikä ei 'taipuisi' empiirisen virittävyys-tutkimuksen tarpeisiin.

Huomiota kuitenkin ansaitsee se tapa jolla kulturalismia on sovellettu suomalaisessa alkoholitutkimuksessa — muita terveystutkimuksia sivuavia sovellutuksia en tunne. Ilmeisen terveessä moralisoimisen pelossaan kulturalistit ovat etsineet alkoholin ja esim. ravintoloissa istumisen kulttuurisia merkityksiä tavallaan alkoholihaittojen ja -ongelmien 'tältä puolen', ts. keskittyneet jatkuvan runsaan alkoholikäytön siihen ajalliseen vaiheeseen jota on kutsuttu "vapauden valtakunnaksi". Sen jälkeen tai limittäin ja yhtäkaa sen kanssa runsas alkoholinkäyttö ilmenee "välttämättömyyden" tai "pakon valtakuntana", rautahäkinä. Sama osaltaan pätee tupakointiin, epäterveellisiin ravintotottumuksiin, liikunnan puutteeseen jne. Tuo "pakon valtakunta" eli **puuttuvan itsehallinnan problematiikka** ei kuitenkaan ole suomalaisia kulturalisteja suurestikaan kiinnostanut.

Empiirinen virittävyysstudium on siis kompleksinen asia. Sen ei tule yrittääkään pitää kiinni yksinkertaisesta **kausaalilogiikasta** tyyliin "kun tehdään A, siitä seuraa B". Tästä

on luovuttava ja nähtävä sosiaalis-yksilöpsykologis-luonnontieteellisten ilmiöiden tavan mutkikkuus, josta seuraa että esim. virittävyttä palvelemaan tarkoitettujen kampanjan — kampanjoista kai käytännössä on kysymys — vaikutukset eivät ole ahdettavissa tuollaisen kaavan puitteisiin, vaan ovat vivahteikkaita, monitulkintaisia ja epävarmoja. Hyvä niin, jotta virittävydestä ei ainakaan liian helposti pääse tulemaan uusi sofistikoitu manipulaation muoto.

Virittävyys ja arvot

Puheenvuorossani ovat jo tähän mennessä esiintyneet tietyt arvo-ongelmat, tosin 'vain' implisiitteinä eli sisäänrakennettuina aivan niin kuin ne — suomalaisten Yleisradion ohjelmapolitiikkaan kohdistamien arvostusten muodossa — esiintyivät aluksi mainitsemasani V. Pietilän väitöskirjassa. Mutta suomalaisen tiedotustutkimuksen hallitseva paradigma on tänään hyvin toinen kuin se oli vuonna 1972, ja nyt se suorastaan vaatii arvokysymysten eksplikoimista.

Alkoholi- ja terveysvalistuksen asioissa nuo kysymykset ovat todella polttavia. Sen osoittaa Alasuutarin — sittemmin julkaistu — puheenvuoro UKK-instituutin seminaarissa **Valistuksen virittävydet** (Alasuutari 1988). Siinä hän kuvaa, erittelee ja kommentoi valistusta kulttuurisena ilmiönä ja operoi mm. käsitteellä **terveellisuuden diskurssi**, jossa päämäärä, terveys ja pitkä elinikä, "otetaan annettuna" (emt., 136). Ihminen pelkistetään koneeksi, elimistöksi joka tulee pitää käynnissä niin kauan kuin suinkin mahdollista. "Ja lisäksi koneen tulee käydä tasaisesti ja tehokkaasti." (ema., 136).

Alasuutari lopettaa artikkelinsa pohtimalla modernin valtiollisen terveyskasvatuksen vaaraa: "biologismi hämärtää kykymme ymmärtää elämäntapaamme sen yhteiskunnallisissa yhteyksissä ja lyö terveellisuuden diskurssin kannalta väärin arvovalintoihin irrationalisuuden leiman, sairauden modernin synonyymien." (ema., 138).

Itse puolestani tulin samassa seminaarissa kirjallisesti esittäneeksi mm. seuraavan ajatuskulun:

"Virittävydestä ja sen tutkimisesta kiinnostunut kulturalisti joutuu ilmeisesti ottamaan etäisyyttä tiettyihin 'älykkökeskustelun' trendeihin. Niitä kuvastaa se yksityiskeskusteluissa havaitsemani seikka, että osa 'älyköistä' ihailee suuresti esim. Jörn Donnerin ja Aarne Saaren perustamaa 'huomaavaisten tupakojien' yhdistystä vastapainona 'valtiolliselle holhoukselle', samaan aikaan kun **Juhani Wiion** väitöskirjan **Televisio ja arki-käyttäytyminen** (1984) ja mm. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella kesken olevan paikallisradioiden tupakastaveroitusohjelmien seurantatutkimuksen mukaan kansan suuri enemmistö hyväksyy terveysvalituksen."

Paikalla ollut raportoiija Kokko (1988, 15) kertoo paperini virittäneen seminaarin osanottajat "kipakkaankin keskusteluun". Hän jatkaa:

"Ylilääkäri Matti Rimpelä tarttui hanakasti Hemánuksen nostamaan älykkökritiikkiin. Hänestä Hemánus on nostanut esille hyvin keskeisen asian.

Rimpelästä älykköpiirit edustavat valtavaa elitismia ja uutta aatelistoa, joilla on hyvän elämäntavan välineet hallussaan. He voivat hypätä oravanpyörästä ja lähteä toteuttamaan unelmaansa ja ryhtyä vaikkapa vapaaksi kirjailijaksi maaseudulle.

Älyköillä on Rimpelän mukaan vahva lahkolainen ote kun he saarnaavat oman älyllisen ja kulttuurisen liberalisminsa puolesta ja jollakin tavoin halveksivat suuren väestön osan tarvetta elää tervettä elämää.

Rimpelä halusikin nostaa pohdittavaksi onko tämä keskustelu enemminkin tiedemaailman ongelma, joka on menettänyt täysin otteensa käytännön elämään.

Kun firman perustamisaikeissa oleva tuskin menee kysymään neuvoja taloustieteilijöiltä, pitäisikö terveyskasvattajien mennä tutkijoiden ja akateemisten puheille ja kysyä mitä pitäisi tehdä, ylilääkäri Rimpelä ihmetteli.

- Kysymys voi olla pikemminkin siitä, että arkielämässä ollaan paljon pidemmällä kuin tutkimuksessa.

Arkielämässä terveystyöntekijän on otettava huomioon joka kerta puheenvuoronsa käytännön seuraukset. Akateemisissa miljöössä tutkijoilla on oikeus vain lähettää sanomia, Rimpelä vertasi.

Rimpelä etsikin oikeutusta ja peräsi arvostusta tavalisen terveystyöntekijän työlle. Terveiden edistäminen päämääränä vahvistaa ihmisen mahdollisuuksia oman elämänsä hallintaan, myös biologisen elämän, Rimpelä huomautti.

Käytännön ja tutkimuksen ristiriita havainnollistui satuvasti myös itse virittäysseminaarissa: takapenkki ja etupenkin valistuksen ja virittävyysdenasiantuntijoiden sanan säilä risteili yli auditorion keskipekkien — niissä istuivat etupäässä seminaariin osallistuneet käytän-

nön ihmiset, terveyskasvatuksen yhdyshenkilöitä ja terveydenhoitajia ja muita terveystyöntekijöitä.

Rimpelän mielestä olisikin löydettävä käytännön välitysmekanismi tutkimuksen ja käytännön työn välille.

Rimpelällä oli esittää myös näitä välitysmekanismeja. Kun aikaisemmin kansalaisiin vaikutettiin erilaisten järjestelmien kautta, esim. terveydenhoitajat, lääkärit ja opettajat, nyt yhteiskunta, joukkoviestimet ja järjestöt yrittävät kukin vaikuttaa suoraan ihmisiin.

- Kuitenkin edelleen on olemassa erittäin hyvä instrumentti, valmiit järjestelmät ja kontaktit tavalliseen kansalaiseen. Rimpelä antoiikin haasteen virittävyyden kanssa painiskeleville: virittävyys on kohdennettava kentän työntekijöille. Päätehtävä olisi virittää lähipalvelut toimintaan."

Alasuutari on varmasti oikeassa siinä, että terveysvalistus on mahdollista biologisoida, leimata kaikki biologis-lääketieteellisesti epätoivottava irrationaaliseksi ja mm. syyllistää siten yksilöitä. Tällaista terveysvalistusta lienee Suomessakin tehty, vaikka enää viime aikoina en ole sitä ainakaan kovin puhdaspiirteisessä muodossa havainnut.

Sen sijaan Alasuutari ei ota lainkaan huomioon sitä mahdollisuutta, että terveys ja pitkä elinikä eivät ainakaan kaikille yksilöille olisikaan annettuja, "ylhäältä päin" — siinä tosin huono spatiaalinen metafora — iskostettuja arvoja. Hän ei pohdi, eikö ihminen muka voi aidon omaehtoisesti päätyä arvostamaan terveyttä ja pitkä elinikää niiden monien seurannaisvaikutusten vuoksi ja yhtenä mahdollisena edellytyksenä filosofien korostamaan **hyvään elämään**. Alasuutarin kulturalistiseen ajatteluun ei tunnu mahtuvan edes kysymystä siitä, eikö yksilö saata manipuloimattomasti haluta, tarvita ja käyttää hyväksi esim. joukkotiedotuksen tarjoamaa lääketieteellis-pohjaista tietoa, joka voi edistää mainittua hyvää elämää. Kulturalismi paradigmana tuskin kuitenkaan sinänsä on näin rajoittunutta, vaan kyseessä on Alasuutarin henkilökohtainen väärintä siitä.

Tästä näkökulmasta tarkasteltuna on vaikea kiistää Rimpelän kärkevän kritiikin kaikkea oikeutusta. **Elitismi** on osuva nimi sellaiselle arvomaailmalle, jonka puitteissa tutkija tosiasiallisesti haluaa että kaikki yksilöt omaksuisivat hänen itsensä ensin omaksumat elämän päämäärät ja niihin kytkeytyvät arvot.

Joka ei näin tee, on esim. valtiollisen holhouksen uhri.

Onnistunut virittävyystutkimus tuskin voi olla elitististä mihinkään suuntaan. Se ei halveksi, moralisoi eikä syyllistä niitä, jotka eivät elämäntavassaan ota huomioon sitä mikä on biologisesti rationaalista, mutta ei myöskään niitä joiden tulkinta hyvästä elämästä mahdollistaa sisäänsä terveyden ja pitkän eliniän.

Kumpi näistä moralisoimisen ja syyllistämisen vaaroista on suurempi? Jälkimmäinen. Edellinen näet on monien tiedostama, mutta jälkimmäinen vasta aniharvojen.²

Viitteet

Tämä artikkeli on perusteellisesti uudelleenmuokattu versio puheenvuorosta, jonka esitin (yhteensattuman vuoksi vain kirjallisena) UKK-instituutin **Valistuksen virittävydet** -seminaarissa 13.5.1988.

¹Püspa (1988, 105) viittaa Partasen ja Parviaisen artikkeliin (1979), jossa esiteltiin alkuperäinen virittävyyden idea. Sen mukaan valistusta olisi ihmisten elämäntapaa koskeissa asioissa käytettävä lainsäädäntöön perustuvien ohjaus- ja sääntelytoimien aikaansaamiseksi. Keskustelua kuitenkin alkoi hallita virittävyyden myöhempi variantti.

²Toisessa yhteydessä (Hemánus 1988) olen pohtinut tämän puheenvuoroni viimeisten sivujen problematiikkaa hieman toisesta näkökulmasta. Pohdiskeluaani ovat inspiroineet Weckrothin (1988) tulkitsemat toiminnan psykologian perusajatukset, nimenomaan se että biologisesti irrationaalinen voi yksilön päämäärien kannalta olla hyvinkin rationaalista. En kuitenkaan ole havainnut Weckrothin missään yhteydessä halveksivan biologis-lääketehteilisiä näkökohtia, jotka nekin voivat mitä aidoinmin liittyä joidenkuiden yksilöiden päämääriin ja heidän näkemukseensä hyvästä elämästä.

Kirjallisuus

AALTONEN, Eira & MAASILTA, Mari. Kehitysmaat suomalaisten tietoisuudessa ja toiminnassa. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja, Sarja A,

60/1987.

- ALASUUTARI, Pertti. Valistus kulttuurisena ilmiönä. Alkoholipolitiikka 3/1988.
- BEER, Wolfgang. Ökologische Aktion und ökologisches Lernen. Opladen 1982.
- GIDDENS, Anthony. Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Keuruu 1984.
- HEMÁNUS, Pertti. Ihmisen hyvä ja ihmisen vapaus. Alkoholipolitiikka 4/1988.
- HEMÁNUS, Pertti, PARTANEN, Juha & VIRTANEN, Matti. Virittävyyden ongelma. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja, Sarja C, 9/1987.
- HYVÄRINEN, Matti. Alussa oli liike. Jyväskylä 1985.
- JOKINEN, Kimmo & LINKO, Maaria. Uusi Tutematon. Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimusyksikkö, Julkaisuja 4, 1987.
- KOKKO, Leena. Virittääkö valistus vai sammuttaako? Raittiussanomien 2.6.1988.
- MAASILTA, Mari. Mies 2000 -ohjelman vastaanotto julkisuudessa. UKK-instituutti. 1987(a).
- MAASILTA, Mari. Järjestöjen yhteistyö Mies 2000 -ohjelman toteutuksessa. UKK-instituutti. 1987(b).
- PARTANEN, Juha & PARVIAINEN, Irja. Valistus ja elämäntapojen muutos. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 4/1979.
- PIETILÄ, Veikko. Lehdistökirjoittelu ja mielipiteenmuodostus. Tampereen yliopiston tutkimuslaitos, Tutkimuksia, Sarja A, 41/1972.
- PIISPA, Matti. Raittiuskasvatuksesta alkoholivalistukseen. Suomen sanomalehdistön alkoholikirjoittelun linjat vuosina 1951-1978. Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, Tutkimuslause 146, 1981.
- PIISPA, Matti. Virittävyys venyy ja paukkuu. Alkoholipolitiikka 2/1988.
- SULKUNEN, Pekka, ALASUUTARI, Pertti, NÄTKIN, Ritva & KINNUNEN, Merja. Lähiöravintola. Keuruu 1985.
- WECKROTH, Klaus. Toiminnan psykologia. Helsinki 1988.
- VIRTANEN, Matti. Miten arvioida valistuksen vaikutuksia? Julkaisussa HEMÁNUS, Pertti et al, op.cit. 1987(a).
- VIRTANEN, Matti. Valistuksen vaikutukset. Julkaisussa HEMÁNUS, Pertti et al, op.cit. 1987(b).
- VIRTANEN, Matti. Hemánuksen virittävyys. Julkaisussa HEMÁNUS, Pertti et al, op.cit. 1987(c).